

УДК 338.433:631.95(477)

JEL O13, Q15

DOI 10.32782/2786-765X/2023-3-4

Ващенко В.В.

здобувач ступеня доктора філософії
кафедри підприємництва і права,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1834-0268>

РОЗВИТОК РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Виробництво та торгівля органічною продукцією є один з важливих напрямів зростання українського аграрного сектору. Мета якого являється у збереженні навколишнього середовища та отримання якісної еколого-безпечної продукції. В даній статті було розглянуто поняття «органічне виробництво», а також його переваги та недоліки. Проаналізовано сучасний стан українського органічного виробництва. Розглядалися за два періоди: до повномасштабного російського вторгнення та під час війни. Це дає краще зрозуміти ситуацію на ринку виробництва органічної продукції в Україні. Розглянуто міжнародні програми підтримки органічних виробників. Сформульовано напрями щодо розвитку органічного агровиробництва в Україні. Визначено, що український ринок органічної продукції має значний потенціал та великі перспективи щодо його розвитку.

Ключові слова: органічне виробництво, сільськогосподарські землі, органічна продукція, аграрний сектор, підтримка органічних виробників.

Постановка проблеми. На теперішній час у світі активно розвивається органічне виробництво, тому що воно зберігає природне середовище, забезпечує населення якісною та екологічно-безпечною сільськогосподарською продукцією.

Сприятливі природно-кліматичні умови України, з одного боку, і необхідність розв'язання проблем організації високоефективного сільськогосподарського виробництва, з іншого, виступають найважливішими аргументами формування конкурентоспроможного органічного сектору сільського господарства

Розвиваючи внутрішній ринок, Україна заявляє про себе й на міжнародному ринку органічної продукції, входячи за площами сільськогосподарських угідь, задіяних під її вирощування, до світових лідерів, збільшуючи асортимент пропонованої продукції та географію поставок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти українського органічного виробництва та перспективи його розвитку висвітлюються у публікаціях вітчизняних науковців, які зробили вагомий внесок до розв'язання цих питань: Кунділовська Т.А. [1], Зеленянська Н.М. [1], Захарчук В.Г. [1], Прокопенко К. [2], Удова Л. [2], Ємцев В.І. [3], Ємцева Г.Ф. [3], Ремізов А. [4], Дейнеко О. [4], Хунгербюлер С. [4]. тощо та у матеріалах спеціалізованих ресурсів.

Мета статті: дослідити сучасний стан органічного агровиробництва в Україні та визначити.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного

виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [5] «органічне виробництво – це сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції».

Згідно з Постанови Ради Європейського Союзу № 834/2007 поняття органічне виробництво характеризується як цілісна система господарювання та виробництва продуктів, що поєднує в собі практику зі збереженням навколишнього середовища, належному утриманню тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [6, с. 1].

Тобто, з одного боку, органічне виробництво забезпечує ринок, який відповідає потребам споживача, а з іншого – сприяє захисту довкілля, а також розвитку сільської місцевості.

Для аграрного сектору країни органічне виробництво має певні переваги та недоліки. Вчені поділяють переваги органічного сільськогосподарства на три групи: економічні, екологічні та соціальні [1, с. 16–17].

До економічних переваг найчастіше відносять: зростання ВВП країни; зростання конкурентоспроможності аграрного виробництва за рахунок

підвищення якості та безпеки харчових продуктів; зростання інвестицій в екологічне виробництво; розширення та завоювання нових ринків збуту та укріплення позицій на світових ринках.

До екологічних переваг відносять: покращення структури ґрунту, запобігання зміні клімату, збереження біологічного різноманіття дикої природи, зниження ресурсо- та енергоємності виробництва тощо.

Соціальні переваги характеризуються створенням нових робочих місць у виробництвах, збільшення чисельності висококваліфікованих спеціалістів, задоволення потреб окремих верств населення (вагітних жінок, дітей, осіб з алергічними реакціями тощо).

Недоліками органічного виробництва є те, що органічні продукти коштують дорожче ніж традиційні продукти через те, що їх вирощування потребує більше витрат на одну одиницю продукту [7].

В Україні поступово розвивається органічне виробництво, яке бере свій початок ще з 2000-х років.

Розглянемо як змінювалися в Україні площі сільськогосподарських земель (органічним та перехідного періоду) за 2017–2021 рр. (рис. 1).

За даними моніторингу, за аналізований період площа сільськогосподарських земель (органічних і перехідного періоду) збільшилась на 133299 га (46,1%) і становить у 2021 р. 422299 га, у тому числі збільшилась площа сільськогосподарських земель з органічним статусом на 169110 га (84,1%) і становить

370110 га, а це – 1% від усіх земель сільськогосподарського призначення. За Національною економічною стратегією на період до 2030 року, площі земель з органічним статусом в Україні мають становити не менше як 3% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення, що становить 1,26 млн га [10].

Таким чином, Україна входить у 20 країн Європи та в 25 країн світу з найбільшою площею органічних угідь.

За офіційними статистичними даними в Україні станом на початок 2022 р. загальна кількість органічних сертифікованих операторів ринку становила 528 компаній, включаючи 418 сільськогосподарських виробників, сертифікованих за стандартом Європейського Союзу та National Organic Program (США).

За останні роки Україна стала важливим постачальником органічних продуктів. Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України протягом 2021 року до більше 30 країн світу було ввезено 260 тис. тонн української органічної продукції на суму близько 220 млн. дол. США. Найбільшими країнами-імпортерами у зазначений період були Нідерланди, США, Литва, Німеччина та Австрія тощо (рис. 2). Основними експортними органічними продуктами, які постачалися на міжнародні ринки, були зернові, олійні, мед, яйця, фрукти, овочі та ягоди [11].

Розвиток органічного виробництва в Україні стримується певними чинниками, такі як [2, с. 165–166; 3, с. 83]: низька купівельна

Рис. 1. Динаміка земельної площі України під органічне землеробство

Джерело: розроблено автором на основі [8; 9]

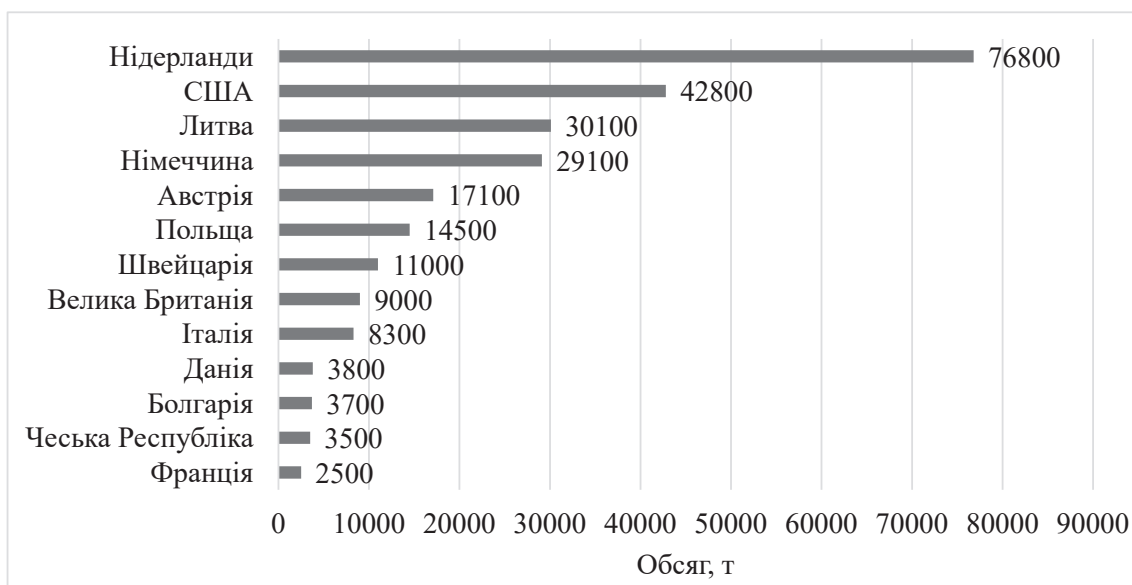

Рис. 2. Країни-імпортери української органічної продукції (2021 р.)

Джерело: розроблено автором на основі [12]

спроможність населення і рівень обізнаності про властивості органічної продукції; дефіцит кваліфікованих фахівців із вирощування органіки; складна та тривала процедура отримання сертифіката виробника органічної продукції, обмеженість площ ґрунтів з високим показником родючості, які ще не зазнали агрохімії; наявність недобросовісних операторів на ринку, недостатня державна підтримка виробників, військова агресія тощо.

Протягом 2022 року попри повномасштабну війну до країн Європейського Союзу та Швейцарії було експортовано 225,8 тис. тон української органічної продукції, що на 13% більше, ніж у 2021 році [13].

Від початку війни український аграрний сектор, як і органічне виробництво зіткнулися з проблемами. Серед них – окуповані землі, знищені ферми та склади, заміновані земельні угіддя, брак паливних матеріалів і транспортних засобів, зруйновані об'єкти інфраструктури і ланцюгів постачання тощо. Станом на березень 2022 р. близько 140 тис. га сертифікованих органічних земель було втрачено (найбільше у Херсонській, Запорізькій, Чернігівській та Харківській областях) [14].

За даними опитування проведеного ГС «Органічна Україна» 30% виробників органічної продукції призупинили свою діяльність, а близько 70% потребували фінансової допомоги. Тому для підтримки органічних виробників «Органічна ініціатива» створила грантову програму «Підтримка органічного сектору в Україні» метою якої є збереження та посилення спроможності

органічного сектору України у середньо- та довгостроковій перспективі підтримка виробників органічної продукції, площі яких були окуповані протягом перших місяців вторгнення, або території, які постраждали від бойових дій [15].

Грантова програма складається з двох етапів. До першого етапу входила підтримка у вигляді фінансової допомоги та безкоштовного надання засобів захисту рослин, біо-добрив та інших допоміжних продуктів, які дозволені в органічному виробництві малим та середнім підприємствам, площі яких були окуповані протягом перших місяців вторгнення, або території, які постраждали від бойових дій. До другого етапу – підтримка органічних операторів, які сприятимуть відновленню економічної спроможності на внутрішньому ринку.

За результатами роботи двох етапів грантової програми було надано підтримку близько 120 операторам органічного ринку на загальну суму 367 тис. доларів США [4, с. 20].

Надзвичайна допомога органічному сектору України відбулася акція зі збору коштів для надання безпосередньої допомоги органічному сектору, що проводив «Німецький Фонд майбутнього для сільського господарства» у співпраці із керівником проєкту «Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства». Було зібрано близько 560 тис. євро, завдяки яким було надано допомогу 170 підприємствам [16].

У цей складний для України період такі акції та грантові програми мають підтримати органічне виробництво, які постраждали через військову агресію РФ.

Висновки. Незважаючи на складні умови, український ринок органічної продукції продовжує створювати нові продукти та презентувати українську органіку на міжнародному ринку.

На внутрішньому ринку через порушення ланцюгів постачання та переміщення великої кількості населення України в інші регіони та за кордон органічні оператори вносять корективи в маркетингові стратегії та стратегії збуту, що потребують додаткові зусилля та ресурси.

На державному рівні органічне виробництво є одним із пріоритетів розвитку агропромислового сектору, продовжується робота над впровадженням законодавства виробництва органічної продукції в Україні з метою наближення

законодавства до органічного законодавства Європейського Союзу.

Незважаючи на значні проблеми, Україна має значний потенціал для виробництва органічної продукції завдяки використанню ефективного державного стимулювання, яке реалізовувало б через фінансову та пільгову підтримку, державне страхування, популяризацію органічної продукції серед споживачів та виробників, підготовки кваліфікованих кадрів тощо.

Також необхідно посилити політичний діалог щодо залучення іноземних інвестицій та передових інноваційних технологій для розвитку органічного виробництва та просування української органічної продукції на міжнародному рівні.

Бібліографічний список

1. Кунділовська Т.А., Зеленьяська Н.М., Захарчук В.Г. та ін. Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія / за заг. ред. Т.А. Кунділовської. Одеса : Астропринт, 2019. 128 с.
2. Прокопенко К., Удова Л. Сучасний стан та перспективи розвитку органічного виробництва в Україні: із думкою про майбутнє. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 1. С. 160–176. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2022.01.160>
3. Ємцев В.І., Ємцева Г.Ф. Соціально-економічні аспекти виробництва органічної продукції в Україні. *Наукові праці НУХТ*. 2019. Т. 25. № 2. С. 76–85.
4. Ремізов А., Дейнеко О., Хунгербюлер С. Аналіз українського органічного сектору. 8 місяців від початку повномасштабної війни в Україні. 2022. С. 40. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf
5. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. С. 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 01.10.2023).
6. Постанова комісії (ЄС) № 889/2008 від 5 вересня 2008 р. Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови ради (ЄС) № 834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів. URL: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EC_Reg_889_2008_Implementing_Rules_UA.pdf
7. Олійник В. Органічне землеробство існувало завжди. 2017. URL: <https://infoindustria.com.ua/organichne-zemlerobstvo-isnuvalo-zavzhd/> (дата звернення: 25.09.2023).
8. Органічне виробництво України за 2016–2021 рр. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/organic-production-in-ukraine-2016-2021/> (дата звернення: 25.09.2023).
9. Органічне виробництво в Україні залишається одним із пріоритетів. 2022. URL: https://organic-platform.org/top_news/organichne-vyrobnyctvo-v-ukrayini-zalyshayetsya-odnym-iz-priorytetiv/ (дата звернення: 25.09.2023).
10. Малькова Т. Європейський Союз обирає органічні продукти – звідки вони прийдуть? 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3205058-evropejskij-souz-obirae-organichni-produkti-zvidki-voni-priidut.html> (дата звернення: 25.09.2023).
11. Органічне виробництво в Україні. 2022. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo-organichne-virobnictvo-v-ukrayini> (дата звернення: 25.09.2023).
12. Лебідь Л. Органічні виробники тримають позиції: Україна не зменшує обсяги експорту. 2022. URL: <https://agroportal.ua/publishing/infografika/organichni-virobniki-trimayut-poziciji-ukrajina-ne-zmenshuje-obsyagi-eksportu> (дата звернення: 25.09.2023).
13. Україна торік збільшила експорт органічної продукції до ЄС та Швейцарії. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3670525-ukraina-torik-zbilsila-eksport-organichnoi-produkcii-do-es-ta-svejcarii.html> (дата звернення: 25.09.2023).
14. Звернення щодо ситуації в органічному секторі України. 2022. URL: <https://organicinitiative.org.ua/news/zvernennia-shchodo-sytuatsii-v-organichnomu-sektori-ukrainy/> (дата звернення: 25.09.2023).
15. Грантова програма «Підтримка органічного сектору в Україні». URL: <https://www.dossier.org.ua/projects/organic-sector-support/#report> (дата звернення: 25.09.2023).
16. Успішна підтримка органічних господарств в Україні. 2022. URL: <http://coa-ukraine.com/ua/povuny/265-support-organic-ua> (дата звернення: 25.09.2023).

References

1. Kundilovska T.A., Zelenianska N.M. Zakharchuk V.H. et. all (2019) Formuvannia rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini: teoretychni ta praktychni aspekty: monohrafia [Formation of the market of organic products in Ukraine: theoretical and practical aspects: monograph]. Odesa: Astroprint, p. 128. (in Ukrainian)
2. Prokopenko K., Udova L. (2022) Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini: iz dumkoiu pro maibutnie [Current state and prospects of organic production development in Ukraine: with the thought of the future]. *Ekon. Prognozuvannâ*, no. 1, pp. 160–176. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2022.01.160> (in Ukrainian)
3. Yemtsev V., Yemtseva G. (2019) Sotsialno-ekonomichni aspekty vyrobnytstva orhanichnoi produktsii v Ukraini [Socio-economic aspects of organic production manufacturing in Ukraine]. *Scientific Works of NUFT*, vol. 25, no. 2, pp. 76–85. (in Ukrainian)
4. Remizov A., Deineko O., Khunherbiuler S. (2022) Analiz ukraïnskoho orhanichnoho sektoru. 8 misiatsiv vid pochatku povnomashtabnoi viiny v Ukraini [Analysis of the Ukrainian organic sector. 8 months since the beginning of the full-scale war in Ukraine], 40 p. Available at: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf (in Ukrainian)
5. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii: Zakon Ukrainy vid 10.07.2018 № 2496-VIII [Law of Ukraine on the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products no. 2496-VIII (July 10, 2018)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, no. 36, p. 275. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (in Ukrainian)
6. Postanova komisii (IeS) № 889/2008 vid 5 veresnia 2008 r. Detalni pravyla shchodo orhanichnoho vyrobnytstva, markuvannia i kontroliu dlia vprovadzhennia Postanovy rady (IeS) № 834/2007 stosovno orhanichnoho vyrobnytstva i markuvannia orhanichnykh produktiv [Commission Regulation (EC) No 889/2008 of 5 September 2008 laying down detailed rules on organic production, labelling and control to implement Council Regulation (EC) No 834/2007 on organic production and labelling of organic products]. Available at: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EC_Reg_889_2008_Implementing_Rules_UA.pdf (in Ukrainian)
7. Oliinyk V. (2017) Orhanichne zemlerobstvo isnuvalo zavzhdy [Organic farming has always existed]. Available at: <https://infoindustria.com.ua/organichne-zemlerobstvo-isnuvalo-zavzhdy/> (in Ukrainian)
8. Orhanichne vyrobnytstvo Ukrainy za 2016–2021 rr. [Organic production of Ukraine for 2016–2021]. Available at: <https://organicinfo.ua/infographics/organic-production-in-ukraine-2016-2021/> (in Ukrainian)
9. Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini zalyshaietsia odnym iz prioritytiv. [Organic production in Ukraine remains one of the priorities]. Available at: https://organic-platform.org/top_news/organichne-vyrobnyctvo-v-ukrayini-zalyshayetsya-odnym-iz-prioritytiv/ (in Ukrainian)
10. Malkova T. (2021) Yevropeyskyi Soiuz obyraie orhanichni produkty – zvidky vony pryidut? [The European Union chooses organic products – where will they come from?]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3205058-evropejskij-souz-obirae-organichni-produkti-zvidki-voni-priidut.html> (in Ukrainian)
11. Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini [Organic production in Ukraine] (2022). Available at: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini> (in Ukrainian)
12. Lebid L. (2022) Orhanichni vyrobnyky trymaiut pozytsii: Ukraina ne zmenshuie obsiahy eksportu [Organic producers hold their positions: Ukraine does not reduce export volumes]. Available at: <https://agroportal.ua/publishing/infografika/organichni-virobniki-trimayut-poziciji-ukrajina-ne-zmenshuie-obsyagi-eksportu> (in Ukrainian)
13. Ukraina torik zbilshyla eksport orhanichnoi produktsii do YeS ta Shveitsarii [Last year Ukraine increased the export of organic products to the EU and Switzerland]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3670525-ukraina-torik-zbilsila-eksport-organichnoi-produkcii-do-es-ta-svejcarii.html> (in Ukrainian)
14. Zvernennia shchodo sytuatsii v orhanichnomu sektori Ukrainy [Address regarding the situation in the organic sector of Ukraine]. Available at: <https://organicinitiative.org.ua/news/zvernennia-shchodo-sytuatsii-v-orhanichnomu-sektori-ukrainy/> (in Ukrainian)
15. Hrantova prohrama "Pidtrymka orhanichnoho sektoru v Ukraini" [The Grant Program "Support of the organic sector in Ukraine"]. Available at: <https://www.dossier.org.ua/projects/organic-sector-support/#report> (in Ukrainian)
16. Uspishna pidtrymka orhanichnykh gospodarstv v Ukraini [Successful support of organic farms in Ukraine] (2022). Available at: <http://coa-ukraine.com/en/news/267-support-organic-eng>

Стаття надійшла до редакції 30.10.2023

Valeriia Vashchenko

Candidate for the Degree of Doctor of Philosophical Sciences,
Department of Entrepreneurship and Law,
Poltava State Agrarian University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1834-0268>

DEVELOPMENT OF THE ORGANIC MARKET IN UKRAINE

Objective. One of the main development goals in many countries is to improve the standard of living and quality of life by promoting a healthy lifestyle. The development of organic production is one of the most promising areas of growth for the agricultural sector in Ukraine. The purpose of this article is to study the current state of the Ukrainian organic market, identify development problems and ways to overcome them. The concept of "organic production" was considered, which makes it possible to understand that the production of organic products combines the satisfaction of consumer needs and environmental protection. The article reveals the main advantages (economic, environmental and social) and disadvantages of organic production. **Methodology.** The application of general scientific and specialised methods made it possible to study the Ukrainian organic market before the full-scale Russia's invasion, which showed the growing demand of the population for environmentally friendly products and the interest of operators in their production. **Results.** The paper investigates the role of Ukrainian organic production in international market processes. The research identifies the main factors of development of the Ukrainian organic market (low level of awareness among the Ukrainian population about organic products and low purchasing power, lack of highly qualified personnel, insufficient state support, low income, complicated procedure for obtaining a certificate, etc.). **Scientific relevance.** The main problems faced by the agricultural sector during the war in Ukraine (occupation of land, minefields, destruction of infrastructure and supply chains, destroyed farms, etc.). The publication also examines grant programmes to support the organic sector in Ukraine, which aim to support organic producers whose areas were or are affected by military operations. **Practical significance.** Despite the significant problems, ways to overcome the problems of organic production development were proposed, as the potential and prospects of Ukraine as an agricultural country in the development of the organic market are incredible.

Keywords: organic production, agricultural land, organic products, agricultural sector, support for organic producers.